

«EL MUTILAT», O COM POETITZAR L'AUTOENGANY

Pere Antoni Pons

El misteri hermenèutic central del poema «El mutilat» rau en el punt de vista. Per què el jo poètic parla d'ell mateix en tercera persona just fins als versos finals? És a dir: per què Ferrater poetitza un triangle amorós i fa creure al lector, durant cinquanta versos, que l'home correspost i escollit per la dona desitjada és el jo poètic en comptes de l'altre? És a dir: per què s'espera fins als tres versos finals per revelar-nos que, al contrari del que se'ns ha estat dient, el jo poètic és, en realitat, el bandejat, el que s'ha quedat tot sol, el que estimava i no era estimat?

Els poetes intel·ligents —no descobrirem ara que Gabriel Ferrater era d'una intel·ligència prodigiosa, mescla d'una cultura vastíssima i d'una lucidesa experimentada i incisiva— són els que saben usar significativament el punt de vista del poema com un recurs més per fer sentit. Hi ha poetes que conceben el poema com una allau de verbotat, com una successió més o menys poderosa i precisa de metàfores i d'imatges, com un amuntegament retòric més o menys efectiu i persuasiu. Però Ferrater mai no és així. En alguns dels seus millors poemes, el punt de vista sovint és determinant tant per marcar el to com per dirigir el sentit del text. (Sí, el to també fa sentit, però ara em referesc al sentit íntim, moral, intel·lectual i, també, narratiu del conjunt del poema.)

En el cas d'«El mutilat» és evident que la dislocació final del punt de vista no és un cop d'efecte gratuït: ens diu alguna cosa fonamental sobre la relació sentimental poetitzada, sobre l'actitud que va mantenir el jo poètic mentre va durar l'afer (o el conat d'afer) i sobre les cicatrius que l'experiència li ha deixat en el caràcter i en la memòria.

A la pregunta de per què el jo poètic s'amaga durant gairebé tot el poema, per què fa veure que ell, el fracassat, el bandejat, és en realitat el correspost, l'elegit, l'estimat, hi ha dues respostes que s'imposen, dictades tant pel sentit comú com per alguns versos explícits. La primera resposta és que el jo poètic s'amaga per vergonya de pretendent humiliat. Així ho semblen indicar els versos inicials: «Jo sé que no l'estimes. / No ho diguis a ningú. / Tots tres, si

tu ens ajudes, / guardarem el secret». Això és: el secret que avergonyeix, el secret que no volem que se sàpiga perquè és dolorós i humiliant. L'altra resposta, una variant complementària d'aquesta, és que el jo poètic s'emascara gairebé tot al llarg del poema per orgull de pretendent ferit: «Que ningú més no vegi / allò que hem vist tu i jo. / De la gent i les coses / que us han estat amics, / ell se n'amagarà.».

D'aquestes dues interpretacions, plausibles, hi ha un element, però, que xerrica: la idea del jo poètic com a simple pretendent. Perquè els cinquanta versos del poema en què el jo poètic es fa passar per l'altre relaten —reconstrueixen, recorden— una quotidianitat i una complicitat compartides amb l'estimada, dibuixen l'esbós (o els prolegòmens, o fins i tot ja els inicis) d'una vida en comú: el cafè «que és fet per esperar-te», «des taules de marbre, / on us servien les ostres i el vi blanc», «els dies de pluja [...] / quan no es trobaven taxis / i havíeu d'anar a peu», els llibres «que li han parlat de tu»...

Si llegim el poema tenint en compte aquest bagatge de vida en comú entre el jo poètic i l'estimada, de vida més que de pur pretendent, de vida d'afectes i aliances quasi quallats en amor o en història sentimental reeixida, de vida que a la fi no va ser possible perquè ella se'n va anar amb l'altre, s'imposa una tercera interpretació plausible. Aquesta: el jo poètic parla d'ell mateix com si fos l'altre durant gairebé tot el poema perquè ell, mentre es va estar configurant, concretant i resolent el triangle sentimental, estava convençut que, a la fi, seria el volgut, el triat, el correspost.

Així, el joc del punt de vista, amb la reveladora dislocació final, seria la manera que té Ferrater de poetitzar les engegadores il·lusions de l'amor i l'autoengany que comporten, un autoengany que, al jo poètic, el va dur a creure —a confondre's, per usar l'últim verb que, significativament, surt al poema— que ell era l'estimat, que ell seria l'elegit, quan en realitat ell era el només amic, o l'amant sense futur, o, en qualsevol cas, el bandejat. És a dir, el mutilat.